

แบบรูปการกระจายเชิงพื้นที่ของการบุกรุกที่ดินราชพัสดุ
Spatial Distribution Patterns of the Intrusion to State
Property Land

สิริฉัตร ภูักดี (Sirichat Poopakdee)

นิสิตหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการใช้ที่ดินและการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ
อย่างยั่งยืน

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

Doctor of Philosophy (Sustainable Land Use and Natural Resource Management)

Graduate School of Kasetsart University

พันธทิพย์ จงไกรย (Puntip Jongkroy)

รศ.ดร., ภาควิชาภูมิศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

Asst. Prof. Dr., Department of Geography, Faculty of Social Sciences,

Kasetsart University

รังสฤษดิ์ กาวีตะ (Rungsarid Kaveeta)

รศ.ดร., บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

Asst. Prof. Dr., Graduate School Kasetsart University

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้ เป็นการนำเสนอผลการวิเคราะห์แบบรูปการกระจายเชิงพื้นที่ของการบุกรุกที่ดินราชพัสดุ โดยมีการวิเคราะห์ใน 2 ระดับ คือ ระดับภาคและระดับจังหวัด ซึ่งเลือกจังหวัดกาญจนบุรีเป็นพื้นที่ศึกษา เนื่องจากพบการบุกรุกมากที่สุดทั้งในด้านของขนาดพื้นที่และจำนวนผู้บุกรุก งานวิจัยเชิงคุณภาพในส่วนนี้ เก็บข้อมูลด้วยวิธีการวิจัยเอกสาร ประกอบการสัมภาษณ์เชิงลึกหน่วยงานผู้ครอบครองใช้ประโยชน์ที่ราชพัสดุ วิธีการวิเคราะห์ข้อมูล ใช้สถิติเชิงพรรณนาและการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา

ผลการวิจัยพบว่า มีการบุกรุกที่ดินราชพัสดุในประเทศไทยมากถึง 1,066,776 ไร่ หรือคิดเป็นร้อยละ 8.5 ของที่ราชพัสดุทั่วประเทศ (12,500,000 ไร่) โดยพบการบุกรุกมากที่สุดในส่วนของ

สิริฉัตร ภูภักดี/ พันธุ์ทิพย์ จงโกรย/ รังษฤษดิ์ กาวีตะ

พื้นที่ที่ไม่มีมีการใช้ประโยชน์ของกองทัพบก รูปแบบของการบุกรุกที่ดินราชพัสดุ เป็นการบุกรุกเพื่อทำการเกษตรเป็นหลัก ยกเว้นในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑลที่เป็นการบุกรุกเพื่อการอยู่อาศัยเท่านั้น โดยเป็นการครอบครองที่ดินแปลงขนาดเล็กมาก (โดยเฉลี่ย 10.44 ไร่ต่อครัวเรือน) เมื่อพิจารณารูปแบบการกระจายเชิงพื้นที่ พบว่าการบุกรุกส่วนใหญ่ (ร้อยละ 63.24 ของพื้นที่บุกรุกทั่วประเทศ) พบในภาคตะวันตก โดยกระจุกตัวอยู่เฉพาะใน 3 จังหวัด คือ กาญจนบุรี ราชบุรี และประจวบคีรีขันธ์ ส่วนภาคอื่นๆ พบกระจายอยู่ในทุกจังหวัดในแต่ละภาค

ในส่วนของจังหวัดกาญจนบุรี พบการบุกรุกกระจุกตัวในพื้นที่ 5 อำเภอ ได้แก่ อำเภอพนมทวนที่พบการบุกรุกมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 52.4 ของพื้นที่บุกรุกทั้งจังหวัด เนื่องจากมีพื้นที่เขตทหารที่ไม่ได้ใช้ประโยชน์อยู่เป็นบริเวณกว้าง รองลงมาพบในเขตอำเภอม่วงสามสิบ อำเภอพลอย และอำเภอเมืองกาญจนบุรี ที่พบการบุกรุก ร้อยละ 17.1 14.2 10.9 และ 5.4 ตามลำดับ โดยเป็นการบุกรุกในที่ดินแปลงขนาดเล็กมาก (เฉลี่ย 1.77 ไร่ต่อครัวเรือน) ทั้งนี้ ในพื้นที่ที่มีความเป็นเมืองสูงสุด มีสภาพภูมิประเทศเป็นที่ราบลุ่มแม่น้ำ ดินมีความอุดมสมบูรณ์ เหมาะแก่การทำการเกษตรและการตั้งถิ่นฐานอยู่อาศัย คือ อำเภอเมืองกาญจนบุรี พบว่า มีความหนาแน่นของครัวเรือนผู้บุกรุกสูงสุด

คำสำคัญ: แบบรูปการกระจายเชิงพื้นที่, การบุกรุกที่ดินราชพัสดุ, จังหวัดกาญจนบุรี

ABSTRACT

This article presents findings from a research results on the analysis of spatial distribution patterns of the intrusion to state property land. The analysis was based on two levels, regional and provincial. At provincial level, Kanchanaburi was selected to be the study area as it was most intruded province both in terms of area and number of intruders. This qualitative research applied documentary research technique and in-depth interviews with key informants who were the representatives from the organizations occupying state property land. Descriptive statistics and content analysis were used for analyzing data.

The research results revealed that the state property lands in Thailand has been intruded up to 1,066,776 rai or about 8.5 percent of the overall state property lands (12,500,000 rai). The intrusions were found mainly in the unused lands

belonged to the Royal Thai Army. Intruded lands were mainly used for agricultural purposes. Except Bangkok Metropolitan Region which was the only region that most of the intruded lands were used for residential purposes. In terms of plot size, it was indicated that most of intruders occupied a very small plot size (10.44 rai per household by average). Regarding the spatial distribution patterns, it was pointed out that most of the intruded areas (63.24 percent of the overall intrusion) were found in western region. Unlike other regions that the intrusion was scattered in every province, the intrusion in the western region was concentrated only in 3 provinces; Kanchanaburi, Ratchaburi and Prachuabkirikhan.

At the provincial level, it was highlighted that the intrusion was concentrated only in the five districts closest to the center of Kanchanaburi province. More than half of the intrusions in the province (52.4 percent) were found in Phanom Thuan district. Subsequently, the intrusions were found in Tha Muang, Huai Krachao, Bo Phoi, and Muang Kanchanaburi district (by 17.1 14.2 10.9 and 5.4 percent, respectively). Most of the invasions in the province were found in a very small plot (1.77 rai per household by average). And Muang Kanchanaburi - the most urbanized district that lied along a river basin with fertile soil which made it suitable for cultivation and residing, accommodated land intruders with highest density.

Keywords: Spatial distribution patterns, The state property intrusion, Kanchanaburi province

บทนำ

ที่ดินเป็นทรัพยากรที่มีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์และการพัฒนาประเทศทั้งในด้านกายภาพ โครงสร้างพื้นฐาน เศรษฐกิจ และสังคม ซึ่งประเทศไทยมีเนื้อที่ประมาณ 513,115 ตารางกิโลเมตร (320.7 ล้านไร่) โดยสำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี (2526) ได้จำแนกที่ดินตามสิทธิในที่ดินตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ฉบับปี 2535 ออกเป็น 2 ประเภทด้วยกัน ได้แก่ ที่ดินเอกชนและที่ดินของรัฐในส่วนของงานวิจัยนี้ ศึกษาเกี่ยวกับที่ราชพัสดุที่เป็นที่ดินของรัฐ

สิริฉัตร ภูภักดี/ พันธุ์ทิพย์ จงโกรย/ รังสฤษฎี กาวิตะ

ประเภทหนึ่ง อันเป็นอสังหาริมทรัพย์ที่เป็นทรัพย์สินของแผ่นดิน โดยกระทรวงการคลังเป็นผู้ถือกรรมสิทธิ์ตามกฎหมาย (พระราชบัญญัติที่ราชพัสดุ, 2518)

จากการเพิ่มขึ้นของประชากรอย่างรวดเร็ว ทำให้ความต้องการใช้ทรัพยากรที่ดินมีมากขึ้น ประกอบกับปัญหาความยากจนและการขาดแคลนที่ดินทำกินของเกษตรกรผู้ยากไร้ รวมไปถึงการแสวงหาผลประโยชน์จากที่ดินของรัฐของนายทุน ส่งผลให้เกิดการบุกรุกที่ดินของรัฐเป็นจำนวนมาก แม้จะมีการยกเลิกเพิกถอนพื้นที่สงวนหวงห้ามของรัฐให้แก่ผู้บุกรุกเข้าอยู่อาศัยและทำกินเพื่อเป็นการแก้ไขปัญหการบุกรุกที่ดินในอดีตแต่กลับพบว่ามีช่องโหว่ในการดำเนินการทำให้มีการบุกรุกอย่างต่อเนื่อง รัฐบาลทุกยุคสมัยได้กำหนดนโยบายที่ดินที่หลากหลายเพื่อแก้ไขปัญหการบุกรุกที่ดินของรัฐมาโดยตลอด ทั้งนี้ เพราะถือว่าการบุกรุกเข้าครอบครองและทำประโยชน์ในที่ดินของรัฐมีผลกระทบต่อคุณภาพและปริมาณของทรัพยากรธรรมชาติและความมั่นคงของประเทศ

วัตถุประสงค์การวิจัย

วัตถุประสงค์ของการวิจัยในส่วนของกรณีศึกษาที่แบบรูปการกระจายเชิงพื้นที่ของการบุกรุกที่ดินราชพัสดุ ซึ่งเป็นสาระสำคัญของบทความนี้ มีดังนี้

1. เพื่อวิเคราะห์ลักษณะของหน่วยงานที่ครอบครองที่ดินราชพัสดุที่มีการบุกรุก
2. เพื่อวิเคราะห์รูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ดินในที่ดินราชพัสดุที่มีการบุกรุก
3. เพื่อวิเคราะห์รูปแบบการกระจายเชิงพื้นที่ของพื้นที่ที่มีการบุกรุก

ขอบเขตของการวิจัย

ในการกำหนดขอบเขตของการวิจัย แบ่งออกเป็น 3 ส่วน ดังนี้

1. **ขอบเขตเชิงพื้นที่** พื้นที่ศึกษามี 2 ระดับ คือ ระดับภาค และระดับจังหวัดที่ครอบคลุมเฉพาะจังหวัดกาญจนบุรี ซึ่งเป็นจังหวัดที่พบการบุกรุกมากที่สุด ทั้งในส่วนของพื้นที่บุกรุกและจำนวนครัวเรือนผู้บุกรุก

2. **ขอบเขตเชิงเนื้อหา** แบบรูปของการกระจายเชิงพื้นที่ พิจารณาจากลักษณะของหน่วยงานที่ครอบครองที่ดินราชพัสดุที่มีการบุกรุก รูปแบบของการใช้ประโยชน์ที่ดินในที่ดินราชพัสดุที่มีการบุกรุกและรูปแบบการกระจายเชิงพื้นที่ โดยใน 2 ประเด็นแรก เป็นการวิเคราะห์ระดับภาค ส่วนประเด็นสุดท้ายเป็นการวิเคราะห์ระดับจังหวัด

3. **ขอบเขตเชิงระยะเวลา** งานวิจัยนี้ใช้ข้อมูลสถิติของการบุกรุกในปีล่าสุด คือ ปี 2559 ประกอบการรวบรวมข้อมูลจากภาคสนามในปี 2560

การทบทวนวรรณกรรม

ในการวิเคราะห์แบบรูปการกระจายเชิงพื้นที่ของการบุกรุกที่ดินราชพัสดุ มีการตรวจเอกสารเพื่อรวบรวมแนวคิดในการพิจารณาจากลักษณะของหน่วยงานที่ครอบครองที่ราชพัสดุ รูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ดินราชพัสดุ และรูปแบบการกระจายเชิงพื้นที่ของการบุกรุก เพื่อนำมาใช้ในการสร้างกรอบแนวคิดในการวิจัย

ทั้งนี้ “ที่ราชพัสดุ” มีความหมายตามพระราชบัญญัติที่ราชพัสดุ พ.ศ. 2518 หมายถึง “อสังหาริมทรัพย์อันเป็นทรัพย์สินของแผ่นดินทุกชนิด ที่ใช้เพื่อประโยชน์ของแผ่นดินโดยเฉพาะ ที่ดินที่เป็นทรัพย์สินของแผ่นดิน โดยอาศัยอำนาจรัฐ รวมถึงส่วนควบของที่ดิน เว้นแต่สาธารณสมบัติของแผ่นดินที่เป็นที่ดินรกร้างว่างเปล่าและที่ดินที่มีผู้เวนคืนหรือทอดทิ้งหรือกลับมาเป็นของแผ่นดินโดยประการอื่นตามกฎหมายที่ดิน และอสังหาริมทรัพย์สำหรับพลเมืองใช้หรือสงวนไว้เพื่อประโยชน์ของพลเมืองใช้ร่วมกัน” (พระราชบัญญัติที่ราชพัสดุ พ.ศ. 2518, 2518, หน้า 1) ซึ่งที่ราชพัสดุนั้นได้มาโดยการซื้อ แลกเปลี่ยนกับที่ดินของบุคคลอื่น เช่น วัด องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น รัฐวิสาหกิจที่เป็นนิติบุคคล หรือราษฎร เป็นต้น โดยการรับบริจาค โดยผลของสัญญา เช่น การให้เช่าที่ดินเพื่อปลูกสร้างอาคารโดยยกกรรมสิทธิ์อาคารที่ปลูกสร้างให้แก่กระทรวง การคลัง โดยการหวงห้ามเพื่อใช้ประโยชน์ในราชการ โดยการเวนคืน และโดยการริบทรัพย์สิน ตามกฎหมายว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการทุจริต หรือกฎหมายว่าด้วยการป้องกันและปราบปรามการฟอกเงิน

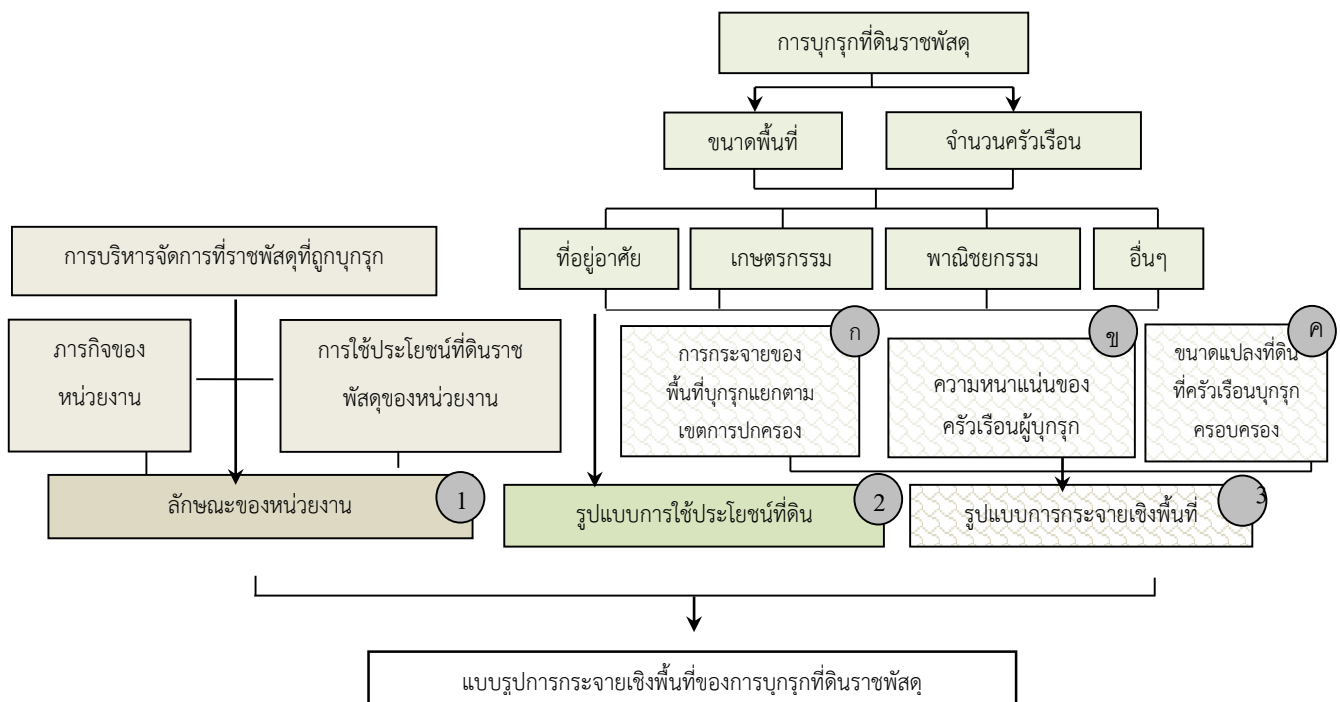
อนึ่ง ในปัจจุบัน พบว่า ที่ดินราชพัสดุที่ถูกบุกรุก ส่วนใหญ่อยู่ในความครอบครองของกระทรวงกลาโหม กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กระทรวงมหาดไทย และกระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งภารกิจของหน่วยและการใช้ประโยชน์ที่ดินราชพัสดุที่แตกต่างกันไป ส่งผลให้เกิดความยากง่ายในการบุกรุกที่แตกต่างกัน ภารกิจของหน่วยงานและการใช้ประโยชน์ที่ดินราชพัสดุ จึงถือเป็นประเด็นหลักในการวิเคราะห์ลักษณะของหน่วยงานที่ครอบครองที่ราชพัสดุ โดยมีลักษณะทั่วไปของการบุกรุก 3 รูปแบบ ได้แก่ การบุกรุกเพื่ออยู่อาศัย เพื่อทำการเกษตร และเพื่อใช้ในการพาณิชย์ (กองเทคโนโลยีการสำรวจและฐานข้อมูลที่ดินราชพัสดุ, 2559)

สำหรับการวิเคราะห์แบบรูปการกระจายเชิงพื้นที่ของการบุกรุกที่ราชพัสดุ ใช้แนวทางการวิเคราะห์แบบรูปการกระจายเชิงพื้นที่ของปรากฏการณ์บนพื้นโลก ซึ่ง พันธ์ทิพย์ จงโกธ (2556, หน้า 10-15) ได้สรุปแนวคิดในการวิเคราะห์เชิงพื้นที่ (Spatial pattern) ซึ่งมี 2 ลักษณะ โดยพิจารณาจากปฏิสัมพันธ์เชิงพื้นที่ (Spatial interaction) และจากการกระจายเชิงพื้นที่ (Spatial distribution) โดยในส่วนของวิเคราะห์การกระจายเชิงพื้นที่ พิจารณาจากลักษณะของรูปร่างทางเรขาคณิตของสรรพสิ่งที่กระจายตัวอยู่บนพื้นโลก ตามแนวคิดของ Cadwallader (1996)

สิริฉัตร ภูภักดี/ พันธุ์ทิพย์ จงโกรย/ รังสฤษฎี กาวีตะ

กำหนดไว้ 4 ลักษณะ คือ “แบบจุด (Points)” ใช้วิเคราะห์การกระจายของแหล่งที่ตั้ง เช่น อาคาร สิ่งปลูกสร้าง (ระดับจุลภาค) และการวิเคราะห์การกระจายของเมืองขนาดต่างๆ (ระดับมหภาค) หมู่บ้าน เมือง ฯลฯ “แบบแนวเส้นหรือโครงข่าย (Line or network)” ใช้วิเคราะห์การกระจายเชิงพื้นที่ในลักษณะเป็นแนวเส้นหรือโครงข่ายของเส้นทางน้ำ ถนน ฯลฯ “แบบพื้นผิว (Area or surface)” ใช้ในการกำหนดขอบเขตของพื้นที่ตามข้อมูลเชิงปริมาณ เช่น ระดับความหนาแน่น ระดับราคาที่ดิน และ “แบบแบ่งเขตพื้นที่ (Region)” ใช้ในการวิเคราะห์การแบ่งเขตพื้นที่ด้วยข้อมูลเชิงคุณภาพ เช่น การแบ่งตามลักษณะการใช้ที่ดิน ลักษณะทางวัฒนธรรม ภาษา ฯลฯ โดยในงานวิจัยนี้ ใช้การวิเคราะห์แบบรูปการกระจายของพื้นที่บุกรุกและแบ่งเขตพื้นที่ศึกษาออกตามลักษณะการกระจุกหรือการกระจายของการบุกรุกโดยใช้ข้อมูลสถิติของพื้นที่บุกรุกและจำนวนครัวเรือนที่บุกรุก จึงถือเป็นการวิเคราะห์ที่แสดงผลข้อมูลเป็นเขตพื้นที่แบบพื้นผิว

อนึ่ง การสรุปแบบรูปการกระจายเชิงพื้นที่ของการบุกรุกที่ดินราชพัสดุ ในภาพรวมพิจารณาจากลักษณะของหน่วยงานที่ครอบครองที่ราชพัสดุ รูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ดินของผู้บุกรุก และรูปแบบการกระจายเชิงพื้นที่ของการบุกรุก โดยมีองค์ประกอบย่อย ดังภาพที่

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

วิธีการวิจัย

1. วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ใช้วิธีการขอความอนุเคราะห์ข้อมูลจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ข้อมูลหน่วยงานผู้ครอบครองใช้ประโยชน์ที่ราชพัสดุ ภารกิจของหน่วยงาน ลักษณะการใช้พื้นที่ การใช้ประโยชน์ที่ดินในที่ราชพัสดุที่มีการบุกรุก รวมถึงขนาดพื้นที่ของที่ดินที่บุกรุกที่ราชพัสดุ แยกตามเขตการปกครอง สถิติของจำนวนครัวเรือนผู้บุกรุกแยกตามเขตการปกครอง และขนาดแปลงที่ดินที่ครัวเรือนบุกรุกครอบครอง ขอความอนุเคราะห์จากกรมธนารักษ์ และสำนักงานธนารักษ์พื้นที่กาญจนบุรี

2. วิธีการวิเคราะห์ข้อมูล

ในการวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการรวบรวมด้วยวิธีการดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยกำหนดแนวทางในการวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้

1. การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ ได้แก่ ข้อมูลสถิติการบุกรุก วิเคราะห์ด้วยสถิติเชิงพรรณนา โดยใช้โปรแกรม Excel
2. การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ ได้แก่ ข้อมูลที่ได้จากการตรวจเอกสาร ใช้การวิเคราะห์เชิงเนื้อหา
3. การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพื้นที่ ได้แก่ ข้อมูลการใช้ประโยชน์ที่ดินที่ได้จากการอ่านแผนที่และภาพถ่ายจากดาวเทียม ข้อมูลเชิงพื้นที่ที่ได้จากการวิเคราะห์สถิติการบุกรุกที่ดินราชพัสดุแยกตามเขตการปกครอง ใช้โปรแกรม ArcGIS

ในภาพรวม โปรแกรม ArcGIS และ Excel ถูกนำมาใช้ในการนำเข้าข้อมูล จัดระเบียบบูรณาการและวิเคราะห์ข้อมูล และการนำไปใช้ในการแสดงผลการวิจัยในลักษณะของแผนที่ ตาราง และไดอะแกรม

ผลการวิจัย

ในการนำเสนอผลการวิจัยเกี่ยวกับแบบรูปการกระจายเชิงพื้นที่ของการบุกรุกที่ดินราชพัสดุ แบ่งการวิเคราะห์ออกเป็น 2 ระดับ แยกออกเป็น 3 ประเด็นหลัก คือ ในประเด็นเกี่ยวกับพื้นที่บุกรุกและลักษณะของหน่วยงานที่ครอบครองที่ราชพัสดุที่มีการบุกรุก และประเด็นเกี่ยวกับรูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ดินของพื้นที่บุกรุกในประเทศไทย วิเคราะห์ในมุมมองระดับภาค และประเด็นเกี่ยวกับรูปแบบการกระจายเชิงพื้นที่ของการบุกรุก วิเคราะห์ในระดับจังหวัด สรุปได้ดังนี้

1. พื้นที่บุกรุกและลักษณะของหน่วยงานที่ครอบครองที่ราชพัสดุที่มีการบุกรุก

สิริฉัตร ภูักดี/ พันธุ์ทิพย์ จงโกรย/ รังสฤษฎี กาวีตะ

ในการวิเคราะห์ลักษณะของหน่วยงานที่ครอบครองที่ราชพัสดุที่มีการบุกรุก พิจารณาจากข้อมูลสถิติการครอบครองที่ราชพัสดุของศูนย์เทคโนโลยีสารสนเทศ กรมธนารักษ์ (2559) พบว่าที่ดินถูกใช้ประโยชน์เพื่อเป็นที่ทำการ สำนักงาน บ้านพัก เป็นหลัก พื้นที่ส่วนหนึ่ง ถูกใช้เพื่อสาธารณประโยชน์ ทั้งนี้ แต่ละหน่วยงานจะมีการใช้ประโยชน์ที่ดินตามลักษณะเฉพาะของหน่วยงานอีกด้วย ลักษณะการใช้ประโยชน์ที่ดินของหน่วยงาน สามารถสรุปได้ ดังตารางที่ 1 และภาพที่ 2

ตารางที่ 1 หน่วยงานและการใช้ประโยชน์ที่ดินของหน่วยงานผู้ครอบครองที่ราชพัสดุที่มีการบุกรุกทั่วประเทศ ณ วันที่ 31 พฤษภาคม 2559

ภาค (พื้นที่บุกรุก: พื้นที่ราชพัสดุ)	หน่วยงาน	ลักษณะ การใช้ประโยชน์ที่ดิน	สัดส่วนของพื้นที่บุกรุก	
			ต่อพื้นที่บุกรุก ทั่วประเทศ (%)	ต่อพื้นที่ ราชพัสดุใน แต่ละภาค (%)
ตะวันตก (674,681 ไร่: 3,619,449 ไร่)	หน่วยงานระดับกรม 3	- ที่ทำการ สำนักงาน	63.24	18.68
	หน่วยงาน (กระทรวงกลาโหม: กองทัพบก กระทรวงเกษตร ฯ: กรมชลประทาน กระทรวงการคลัง: กรมธนา รักษ)	บ้านพัก - สาธารณประโยชน์ (คลองชลประทานใช้ ในการเกษตร)		
ตะวันออก เฉิงเหนือ (134,651 ไร่: 592,094 ไร่)	หน่วยงานระดับกระทรวง 1	- ที่ทำการ สำนักงาน	12.62	22.74
	หน่วยงาน (กระทรวงมหาดไทย) หน่วยงานระดับกรม 10 หน่วยงาน (ส่วนใหญ่เป็นหน่วยงาน สังกัดกระทรวงเกษตรฯ: กรม ชลประทาน กรมปศุสัตว์)	บ้านพัก - สาธารณประโยชน์ (อ่างเก็บน้ำเพื่อใช้ใน การเกษตร) - ประกอบกิจกรรม เฉพาะของหน่วยงาน เช่น การศึกษา การคมนาคม		
ใต้ (108,477 ไร่: 986,885 ไร่)	หน่วยงานระดับกระทรวง 1 หน่วยงาน (กระทรวงสาธารณสุข)	- ที่ทำการ สำนักงาน บ้านพัก	10.17	10.99

CHAPTER 13

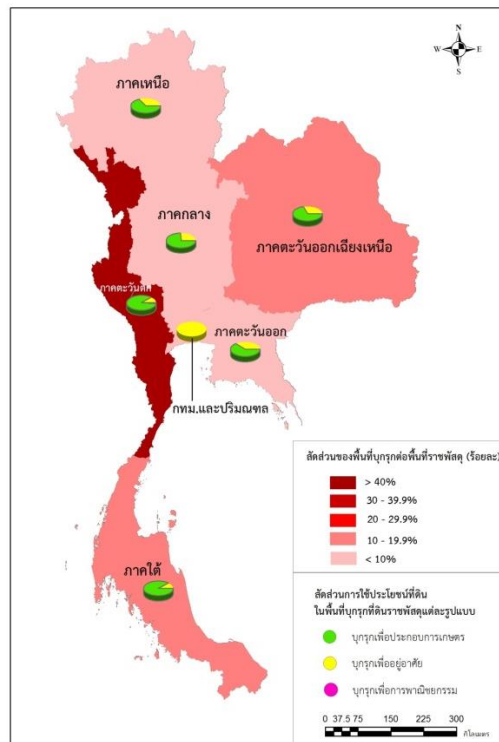
ภาค (พื้นที่บุงกรุก: พื้นที่ราชพัสดุ)	หน่วยงาน	ลักษณะ การใช้ประโยชน์ที่ดิน	สัดส่วนของพื้นที่บุงกรุก	
			ต่อพื้นที่บุงกรุก ทั่วประเทศ (%)	ต่อพื้นที่ ราชพัสดุใน แต่ละภาค (%)
	หน่วยงานระดับกรม 17 หน่วยงาน (ส่วนใหญ่เป็นหน่วยงาน สังกัดกระทรวงเกษตรฯ เช่น กรมป่าไม้ กรมปศุสัตว์ กรม วิชาการเกษตร องค์การสวน ยาง)	- สาธารณประโยชน์ (อ่างเก็บน้ำเพื่อใช้ใน การเกษตร) - ประกอบกิจกรรม เฉพาะของหน่วยงาน เช่น การศึกษา การสาธารณสุข การคมนาคม - เพื่อการอื่นๆ (สนามบิน กำแพง เมือง-คูเมือง)		
กลาง (97,519 ไร่: 142,826 ไร่)	หน่วยงานระดับกระทรวง 1 หน่วยงาน (กระทรวงสาธารณสุข) หน่วยงานระดับกรม 10 หน่วยงาน (ส่วนใหญ่เป็นหน่วยงาน สังกัดกระทรวงเกษตรฯ: กรม ปศุสัตว์ กรมชลประทาน กรมวิชาการเกษตร และ กระทรวงกลาโหม: กองทัพบก กรมส่งกำลังบำรุง ทหารอากาศ)	- ที่ทำการ สำนักงาน บ้านพัก - สาธารณประโยชน์ (อ่างเก็บน้ำเพื่อใช้ใน การเกษตร) - ประกอบกิจกรรม เฉพาะของหน่วยงาน เช่น การศึกษา การ สาธารณสุข - เพื่อการอื่นๆ (สนามบิน กำแพง เมือง-คูเมือง)	9.14	68.28
ตะวันออก (34,232 ไร่: 125,113 ไร่)	หน่วยงานระดับกระทรวง 1 หน่วยงาน (กระทรวงการพัฒนาสังคมฯ และ กระทรวงสาธารณสุข) หน่วยงานระดับกรม 11 หน่วยงาน	- ที่ทำการ สำนักงาน บ้านพัก - สาธารณประโยชน์ (อ่างเก็บน้ำเพื่อใช้ใน การเกษตร) - ประกอบกิจกรรม เฉพาะของหน่วยงาน	3.21	27.36

สิริฉัตร ภูภักดี/ พันธุ์ทิพย์ จงโกรย/ รังสฤษฎี กาวิตะ

ภาค (พื้นที่บุงกรุก: พื้นที่ราชพัสดุ)	หน่วยงาน	ลักษณะ การใช้ประโยชน์ที่ดิน	สัดส่วนของพื้นที่บุงกรุก	
			ต่อพื้นที่บุงกรุก ทั่วประเทศ (%)	ต่อพื้นที่ ราชพัสดุใน แต่ละภาค (%)
	(ส่วนใหญ่เป็นหน่วยงาน สังกัดกระทรวงกลาโหม: กองทัพบกกองทัพอากาศ กองทัพเรือ)	เช่น การศึกษา การ สาธารณสุข - เพื่อการอื่นๆ (สนามบิน กำแพง เมือง-คูเมือง)		
เหนือ (16,407 ไร่: 200,107 ไร่)	หน่วยงานระดับกระทรวง 1 หน่วยงาน (กระทรวงมหาดไทย) หน่วยงานระดับกรม 10 หน่วยงาน (ส่วนใหญ่เป็นหน่วยงาน สังกัดกระทรวง กลาโหม: กองทัพบก) และ หน่วยงานรัฐวิสาหกิจ 1 หน่วยงาน (การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่ง ประเทศไทย)	- ที่ทำการ สำนักงาน บ้านพัก - สาธารณประโยชน์ (อ่างเก็บน้ำเพื่อใช้ใน การเกษตร) - ประกอบกิจกรรม เฉพาะของหน่วยงาน เช่น การศึกษา การ สาธารณสุข การ คมนาคม - เพื่อการอื่นๆ (สนามบิน กำแพง เมือง-คูเมือง)	1.54	8.20
กทม. และปริมณฑล (806 ไร่: 1,084 ไร่)	หน่วยงานระดับกระทรวง 1 หน่วยงาน (กระทรวงกลาโหม) หน่วยงานระดับกรม 3 หน่วยงาน (ส่วนใหญ่เป็นหน่วยงาน สังกัดกระทรวง เกษตรฯ : กรมชลประทาน)	- ที่ทำการ สำนักงาน - สาธารณประโยชน์ (คลองชลประทาน เพื่อใช้ในการเกษตร) - เพื่อกิจการอื่น (เช่า อยู่อาศัย)	0.08	74.35
รวม (1,066,776 ไร่: 5,667,561 ไร่)	24 หน่วยงาน	- ที่ทำการ สำนักงาน - สาธารณประโยชน์ - ประกอบกิจกรรม เฉพาะของหน่วยงาน	100.00	

ภาค (พื้นที่บุกรุก: พื้นที่ราชพัสดุ)	หน่วยงาน	ลักษณะ การใช้ประโยชน์ที่ดิน	สัดส่วนของพื้นที่บุกรุก	
			ต่อพื้นที่บุกรุก ทั่วประเทศ (%)	ต่อพื้นที่ ราชพัสดุใน แต่ละภาค (%)
		เช่น การศึกษา การ สาธารณสุข การ คมนาคม - เพื่อการอื่นๆ		

ที่มา: กองเทคโนโลยีการสำรวจและฐานข้อมูลที่ดินราชพัสดุ กรมธนารักษ์ (2559)

ภาพที่ 2 สัดส่วนการใช้ประโยชน์ที่ดินในพื้นที่บุกรุกที่ราชพัสดุทั่วประเทศ

1.1 พื้นที่บุกรุก

จากข้อมูลสถิติของการบุกรุกที่ราชพัสดุ ที่แสดงในตารางที่ 1 พบว่า ในภาพรวมของ ประเทศพบการบุกรุกที่ดินราชพัสดุ 1,066,776 ไร่ หรือคิดเป็นร้อยละ 8.5 ของที่ราชพัสดุ ทั่วประเทศ (12,500,000 ไร่) โดยพบการบุกรุกที่ราชพัสดุมากที่สุด ในภาคตะวันตก คือ มีพื้นที่ถึง

สิริฉัตร ภูักคี/ พันธุ์ทิพย์ จงโกรย/ รังสฤษฎี กาวีตะ

674,681 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 63.24 ของพื้นที่บุกรุกทั่วประเทศ หรือคิดเป็นร้อยละ 18.68 ของพื้นที่ที่ราชพัสดุในภาคตะวันตก ที่พบการกระจุกตัวของการบุกรุกเฉพาะในจังหวัดที่มีพื้นที่ของทหารเป็นบริเวณกว้างเพียง 3 จังหวัด คือ กาญจนบุรี ราชบุรี และประจวบคีรีขันธ์ ในขณะที่ภาคอื่นๆ พบการบุกรุกกระจายอยู่ทั่วทุกจังหวัดในสัดส่วนที่ไม่แตกต่างกันมากนัก คือ ไม่เกินร้อยละ 30 ของพื้นที่ราชพัสดุในแต่ละภาค

ในส่วนของสัดส่วนของพื้นที่บุกรุกเมื่อเทียบกับพื้นที่ราชพัสดุของภาค พบว่า กรุงเทพมหานครและปริมณฑล ซึ่งเป็นภาคที่มีพื้นที่บุกรุกน้อยที่สุดของประเทศ แต่กลับพบการบุกรุกในสัดส่วนสูงที่สุด คือ สูงถึงร้อยละ 74.35 ของที่ราชพัสดুরวมของภาค โดยส่วนใหญ่พบในพื้นที่ของกรมชลประทานในจังหวัดสมุทรปราการ รองลงมาคือ ภาคกลาง (ร้อยละ 68.28) โดยเฉพาะในจังหวัดลพบุรี ซึ่งมีพื้นที่ทหารมาก ในขณะที่ภาคเหนือมีสัดส่วนพื้นที่บุกรุกน้อยที่สุด (ร้อยละ 8.20) พบมากในจังหวัดเชียงใหม่ สำหรับภาคใต้ แม้มีสัดส่วนของพื้นที่บุกรุกน้อยเป็นอันดับสองรองจากภาคเหนือ แต่เป็นภาคที่มีความหลากหลายของหน่วยงานผู้ครอบครองที่ราชพัสดุ และลักษณะการใช้ประโยชน์ที่ดินมากที่สุด

1.2 การกิจของหน่วยงานที่ครอบครองที่ราชพัสดุ

จากข้อมูลการบุกรุกดังแสดงในตารางที่ 1 เมื่อตรวจสอบข้อมูลการถือครองที่ดินพบว่า ที่ราชพัสดุในประเทศไทย อยู่ในความครอบครองของส่วนราชการหรือหน่วยงานต่างๆ 24 หน่วยงาน ทั้งที่อยู่ในและนอกสังกัดสำนักนายกรัฐมนตรี หน่วยงานระดับกระทรวง ทบวง กรม รวมไปถึงองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น รัฐวิสาหกิจ และองค์การมหาชน โดยหน่วยงานที่ครอบครองที่ราชพัสดุมากที่สุด ได้แก่ กระทรวงกลาโหม ซึ่งครอบครองที่ดินราชพัสดุถึง 4,548,250 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 36.39 ของที่ราชพัสดุทั่วประเทศ ซึ่งพบ การบุกรุกมากในทุกภาค โดยเฉพาะในพื้นที่ของกองทัพบก ซึ่งครอบครองที่ราชพัสดุนานัปการ

1.3 การใช้ประโยชน์ที่ดินราชพัสดุของหน่วยงาน

ในส่วนของการใช้ประโยชน์ที่ดินราชพัสดุ พบว่า หน่วยงานที่ครอบครองที่ราชพัสดุมักใช้ประโยชน์ที่ดินใน 6 ลักษณะ ได้แก่ การใช้ที่ดินเพื่อเป็นที่ทำการหรือสำนักงาน เพื่อการศึกษา เพื่อสังคมหรือสาธารณประโยชน์ เพื่อการสาธารณสุข เพื่อการคมนาคม และเพื่อการใช้งานอื่น ๆ โดยมีการใช้ประโยชน์ที่ราชพัสดุเพื่อสังคม/ สาธารณประโยชน์ มากที่สุด จำนวนถึง 79,319 แปลง จากจำนวนทั้งหมด 180,779 แปลง โดยมีเนื้อที่การใช้ประโยชน์ในลักษณะดังกล่าวถึง 451,938 ไร่ ส่วนพื้นที่ที่สงวนไว้ใช้ในราชการ แม้มีจำนวนเพียง 4,516 แปลง แต่ครอบคลุมเนื้อที่ถึง 1,889,388 ไร่ ซึ่งประกอบไปด้วยที่ว่างและที่ดินบุกรุก ซึ่งแต่ละหน่วยงานจะมีการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อเป็นสถานที่ทำงานเป็นหลัก เช่น อาคารที่ทำการ ห้องสมุดประชาชน ศูนย์การเรียนรู้ ศูนย์พัฒนาเด็ก

เล็ก ศูนย์ป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย บ้านพักข้าราชการ กิจการสาธารณูปโภค เช่น ถนน ไฟฟ้า ประปา โทรศัพท์ และสาธารณูปการ เช่น สวนสาธารณะ ลานกีฬา เป็นต้น อนึ่ง พื้นที่บุกรุกส่วนใหญ่พบในบริเวณที่ไม่มีการใช้ประโยชน์

1.4 การบริหารจัดการที่ราชพัสดุที่ถูกบุกรุก

พื้นที่ราชพัสดุส่วนใหญ่ พบการบุกรุกในพื้นที่ของกระทรวงกลาโหม ซึ่งเป็นหน่วยงานทหารที่ครอบครองที่ราชพัสดุแปลงขนาดใหญ่ แม้ว่าแต่ละหน่วยงานภายในกระทรวงมีการบริหารจัดการที่ดิน และมีการวางแผนให้หน่วยของทหารใช้ประโยชน์ที่ดินทุกแปลง แต่ยังคงพบว่ามี การบุกรุก เนื่องจากการใช้ประโยชน์ที่ดินไม่เต็มพื้นที่ นอกจากการใช้ประโยชน์ที่ดินของหน่วยงานผู้ครอบครองแล้ว ยังมีการให้ส่วนราชการอื่นเข้าใช้ประโยชน์ในที่ดินของทหาร และการให้เอกชนหรือราษฎรเช่าที่ดิน อาคาร ในการบริหารที่ดินในลักษณะนี้ มีการแต่งตั้งคณะกรรมการบริหารจัดการที่ดินเพื่อดูแลรับผิดชอบ ทั้งนี้ พบการบุกรุกในส่วนของพื้นที่ที่ผู้ครอบครองใช้ประโยชน์ด้วยตนเองมากกว่าในพื้นที่ที่อนุญาตให้หน่วยงานอื่นหรือเอกชนหรือราษฎรเข้าใช้ประโยชน์

จากที่กล่าวมา สามารถสรุปได้ว่า พื้นที่ราชพัสดุที่ถูกบุกรุกส่วนใหญ่ (สูงกว่าร้อยละ 60) อยู่ในภาคตะวันตก ในเขตพื้นที่ของกองทัพบก เป็นภาคที่มีพื้นที่ราชพัสดุมีการบุกรุกมากที่สุด คือ กว่าร้อยละ 60 ของพื้นที่บุกรุกทั่วประเทศ ส่วนภาคอื่นๆ มีการบุกรุกไม่มากนัก คือ ไม่เกินร้อยละ 30 ของพื้นที่ราชพัสดุในแต่ละภาค โดยหน่วยงานที่ครอบครองที่ราชพัสดุที่มีการบุกรุกมากที่สุด คือ กองทัพบก สังกัดกระทรวงกลาโหม ซึ่งในปกติใช้ประโยชน์ที่ราชพัสดุเป็นพื้นที่ใช้ในราชการทหาร ซึ่งมีการกิจการดูแล ป้องกันประเทศ การใช้ที่ดินส่วนใหญ่ใช้เป็นสนามฝึกของทหาร แต่เนื่องจากเป็นหน่วยงานที่ครอบครองที่ดินราชพัสดุแปลงขนาดใหญ่และพื้นที่ตามแนวขอบส่วนใหญ่ไม่มีการวางแผนเขตที่ดินอย่างชัดเจน และขาดการประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับแนวเขตที่ดินของรัฐ ประกอบกับมีการปล่อยที่ดินให้รกร้างว่างเปล่า ไม่ได้ใช้ประโยชน์ หรือใช้ประโยชน์ไม่เต็มพื้นที่ จึงทำให้เกิดการบุกรุกที่ดินเป็นบริเวณกว้าง

2. รูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ดินในพื้นที่บุกรุกในประเทศไทย

งานวิจัยนี้วิเคราะห์รูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ดินราชพัสดุในมุมมองระดับภาค โดยพิจารณาจากขนาดของพื้นที่ และจำนวนครัวเรือนผู้บุกรุก ที่จำแนกตามประเภทของการใช้ประโยชน์ที่ดินในพื้นที่ที่มีการผู้บุกรุกในแต่ละลักษณะ ซึ่งโดยทั่วไปมี 3 ลักษณะ คือ การใช้ประโยชน์เพื่อการอยู่อาศัย การทำการเกษตร และการพาณิชย์

จากสถิติการสำรวจการบุกรุกที่ราชพัสดุของกรมธนารักษ์ ปี 2559 พบว่า ในประเทศไทยมีผู้บุกรุกที่ราชพัสดุถึง 102,203 ครัวเรือน โดยครัวเรือนผู้บุกรุกส่วนใหญ่ (คิดเป็นร้อยละ 78.09 ของ

สิริฉัตร ภูักคี/ พันธุ์ทิพย์ จงโกรย/ รังสฤษฎี กาวีตะ

ครัวเรือนผู้บุกรุกทั้งหมด) เป็นการบุกรุกเพื่อทำการเกษตรเป็นหลัก รองลงมา (ร้อยละ 20.97) เป็นการบุกรุกเพื่ออยู่อาศัยส่วนการบุกรุกเพื่อการพาณิชย์ มีสัดส่วนน้อยมาก คือ มีเพียง 950 ครัวเรือน หรือคิดเป็นร้อยละ 0.94 เท่านั้น โดยทุกภาค พบการบุกรุกในรูปแบบเดียวกับการบุกรุกในระดับประเทศ คือ เป็นการบุกรุกในลักษณะที่มีการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อทำการเกษตรเป็นหลัก (มีสัดส่วนเกินร้อยละ 60 ของครัวเรือนผู้บุกรุกในแต่ละภาค) ยกเว้นในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล ที่มีรูปแบบการบุกรุกที่แตกต่างจากภาคอื่นอย่างสิ้นเชิง คือ ครัวเรือนที่บุกรุกทั้งหมดใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการอยู่อาศัย ทั้งนี้ พบว่าทุกภาคมีการบุกรุกที่ดินแปลงขนาดเล็ก มีขนาดแปลงที่ดินโดยเฉลี่ย 10.44 ไร่ต่อครัวเรือน โดยพื้นที่กรุงเทพมหานครและปริมณฑล และภาคเหนือ มีการบุกรุกในแปลงที่มีขนาดเล็กที่สุด คือ มีขนาดแปลงที่บุกรุกโดยเฉลี่ยต่ำกว่า 2 ไร่ต่อครัวเรือน ในขณะที่ภาคกลางและภาคตะวันตก พบการบุกรุกในที่ดินที่มีขนาดแปลงโดยเฉลี่ยเกินกว่า 10 ไร่ต่อครัวเรือน ส่วนภาคอื่นๆ มีการบุกรุกอยู่ระหว่าง 6-10 ไร่ต่อครัวเรือน (ตารางที่ 2)

ตารางที่ 2 รูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ดินในพื้นที่บุกรุกของครัวเรือนผู้บุกรุกในแต่ละภาค

ภาค	ครัวเรือนผู้บุกรุก		รูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ดินของครัวเรือนผู้บุกรุก				สรุปรูปแบบ
	จำนวน	%	ขนาดแปลงเฉลี่ย (ไร่ต่อครัวเรือน)	เกษตร (%)	ที่อยู่อาศัย (%)	พาณิชย์ (%)	
ตะวันตก	51,338	50.23	13.14	84.15	14.10	1.75	<ul style="list-style-type: none"> ● แปลงขนาดค่อนข้างเล็ก ● ใช้ที่ดินเพื่อทำการเกษตรเป็นหลัก ● กระจุกตัวอยู่ใน 3 จังหวัด กาญจนบุรี ราชบุรี ประจวบคีรีขันธ์
ตะวันออก เฉียงเหนือ	13,629	13.34	9.80	68.49	31.51	0	<ul style="list-style-type: none"> ● แปลงขนาดเล็ก ● การใช้ที่ดินเพื่อทำการเกษตรเป็นหลัก ● กระจายอยู่ทุกจังหวัด
ใต้	12,422	12.15	8.73	89.71	9.86	0.43	<ul style="list-style-type: none"> ● แปลงขนาดเล็ก ● การใช้ที่ดินเพื่อทำการเกษตรเป็นหลัก ● กระจายอยู่ทุกจังหวัด

ภาค	ครัวเรือนผู้บุกรุก		รูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ดินของครัวเรือนผู้บุกรุก				สรุปรูปแบบ
	จำนวน	%	ขนาดแปลงเฉลี่ย (ไร่ต่อครัวเรือน)	เกษตร (%)	ที่อยู่อาศัย (%)	พาณิชย์ (%)	
กลาง	6,667	6.52	14.63	74.29	25.71	0	<ul style="list-style-type: none"> ● แปลงขนาดค่อนข้างเล็ก ● การใช้ที่ดินเพื่อการทำการเกษตรเป็นหลัก ● กระจายอยู่ทุกจังหวัด
ตะวันออก	5,606	5.49	6.11	61.22	38.78	0	<ul style="list-style-type: none"> ● แปลงขนาดเล็ก ● การใช้ที่ดินเพื่อการทำการเกษตรเป็นหลัก ● กระจายอยู่ทุกจังหวัด
เหนือ	11,824	11.57	1.39	65.52	34.48	0	<ul style="list-style-type: none"> ● แปลงขนาดเล็กมาก ● การใช้ที่ดินเพื่อการทำการเกษตรเป็นหลัก ● กระจายอยู่ทุกจังหวัด
กทม. และ ปริมณฑล	717	0.70	1.12	0	100.00	0	<ul style="list-style-type: none"> ● แปลงขนาดเล็กมาก ● ใช้ที่ดินเพื่อการอยู่อาศัยเกือบทั้งหมด ● กระจุกตัวอยู่ใน 3 จังหวัดสมุทรปราการ กทม. และนนทบุรี
รวม	102,203	100	10.44	78.09	20.97	0.94	

ที่มา: กองเทคโนโลยีการสำรวจและฐานข้อมูลที่ราชพัสดุ (2559)

จากที่กล่าวมา สามารถสรุปได้ว่ารูปแบบการบุกรุกที่ราชพัสดุในประเทศไทย มีทั้งหมด 2 รูปแบบหลัก คือ การบุกรุกที่มีการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการเกษตรเป็นตัวนำ และการบุกรุกที่มีการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการอยู่อาศัยเพียงอย่างเดียว ดังนี้

1) การบุกรุกที่มีการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการเกษตรเป็นหลัก ประกอบไปด้วยรูปแบบเฉพาะ 4 ลักษณะ คือ

ก. การบุกรุกที่ในที่ดินแปลงขนาดค่อนข้างเล็ก (ขนาดแปลงที่ดินบุกรุกโดยเฉลี่ย 10-15 ไร่ต่อครัวเรือน) ที่กระจายอยู่ทั่วทุกจังหวัดในแต่ละภาค พบเฉพาะในภาคกลางเท่านั้น

สิริฉัตร ภูภักดี/ พันธุ์ทิพย์ จงโกรย/ รังสฤษฎี กาวีตะ

ข. การบุกรุกที่ดินที่ดินแปลงขนาดค่อนข้างเล็ก (ขนาดแปลงที่ดินบุกรุกโดยเฉลี่ย 10-15 ไร่ต่อครัวเรือน) ที่กระจุกตัวอยู่เฉพาะในบางจังหวัด พบเฉพาะในภาคตะวันตกเท่านั้น

ค. การบุกรุกที่ดินที่ดินแปลงขนาดเล็ก (ขนาดแปลงที่ดินบุกรุกโดยเฉลี่ย 2-10 ไร่ต่อครัวเรือน) ที่ในแต่ละภาคพบการบุกรุกกระจายอยู่ทั่วทุกจังหวัด พบในภาคตะวันออก ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคใต้

ง. การบุกรุกที่ดินที่ดินแปลงขนาดเล็กมาก (ขนาดแปลงที่ดินบุกรุกโดยเฉลี่ยต่ำกว่า 2 ไร่ต่อครัวเรือน) ที่กระจายอยู่ทั่วทุกจังหวัดในภาค พบเฉพาะในภาคเหนือเท่านั้น

ลักษณะการบุกรุกในรูปแบบที่ใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการเกษตรเป็นหลัก บ่งชี้ได้ว่า วิถีชีวิตของประชาชนยังคงเป็นสังคมเกษตร ซึ่งพบอยู่ในทุกภาคของประเทศไทย และสาเหตุอันทำให้เกิดการบุกรุก เนื่องมาจากครอบครัวเกษตรกร ที่มีการขยายของครัวเรือนเพิ่มขึ้น จึงมีความต้องการพื้นที่เพื่อทำการเกษตรมากขึ้น ในขณะที่ที่ดินในประเทศไทยมีอยู่อย่างจำกัด การเข้าถือครองที่ดินของรัฐจึงมีทั้งกลุ่มคนที่ทราบและไม่ทราบถึงขอบเขตและพื้นที่ที่เป็นที่ดินของรัฐ จึงเข้าใช้ประโยชน์โดยไม่ถูกต้องตามกฎหมาย

2) การบุกรุกที่มีการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการอยู่อาศัยเป็นหลัก พบในพื้นที่กรุงเทพมหานครและปริมณฑลเพียงภาคเดียว ซึ่งพบการบุกรุกกระจุกตัวอยู่เฉพาะในพื้นที่ 3 จังหวัดที่มีระดับความเป็นเมืองสูงที่สุดของภาค คือ กรุงเทพมหานคร นนทบุรี และสมุทรปราการ ซึ่งมีลักษณะของการบุกรุกที่ดินแปลงขนาดเล็กมาก (ต่ำกว่า 2 ไร่ต่อครัวเรือน)

สำหรับการบุกรุกในรูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการอยู่อาศัยเป็นหลัก มีสาเหตุหลักคือ การขยายตัวของครัวเรือน ที่มีทั้งครอบครัวขยาย และครอบครัวเดี่ยว ที่มีสมาชิกเพิ่มมากขึ้น จึงจำเป็นต้องขยายพื้นที่ในการสร้างบ้านเรือนที่อยู่อาศัย ประกอบกับ ครัวเรือนที่มีการอยู่อาศัยในที่ดินของรัฐทั้งก่อนการเป็นที่ดินของรัฐและภายหลังการเป็นที่ดินของรัฐ และสืบทอดมายังรุ่นลูกหลาน ซึ่งต้องอาศัยกระบวนการทั้งทางด้านรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ มาบริหารจัดการร่วมกันเพื่อแก้ไขปัญหาการบุกรุกให้เป็นรูปธรรม และสร้างความเป็นธรรมให้แก่ราษฎร และรัฐ รวมถึงการลดความเหลื่อมล้ำของการถือครองที่ดิน

3. รูปแบบการกระจายเชิงพื้นที่ของการบุกรุกในจังหวัดกาญจนบุรี

ในการวิเคราะห์รูปแบบการกระจายเชิงพื้นที่ของการบุกรุกในจังหวัดกาญจนบุรี ซึ่งมีการบุกรุกมากที่สุดในประเทศไทย ทั้งในด้านของขนาดพื้นที่และจำนวนผู้บุกรุก จากสถิติการสำรวจการบุกรุกที่ราชพัสดุของสำนักงานธนารักษ์พื้นที่ ปี 2559 พบการบุกรุกถึง 253,110 ไร่ (คิดเป็นร้อยละ 37.52 ของพื้นที่บุกรุกของภาคตะวันตก และร้อยละ 23.73 ของพื้นที่บุกรุกในประเทศไทย) และมี

จำนวนผู้บุกรุกถึง 26,829 ราย (คิดเป็นร้อยละ 53.56 ของครัวเรือนผู้บุกรุกในภาคตะวันตก หรือคิดเป็นร้อยละ 26.58 ของครัวเรือนผู้บุกรุกในประเทศไทย) นั้น พิจารณาจากลักษณะการกระจายเชิงของพื้นที่การบุกรุก (พิจารณาการกระจายของ “พื้นที่บุกรุก” และของ “ครัวเรือนผู้บุกรุก”) และจากขนาดของแปลงที่ดินโดยเฉลี่ยต่อครัวเรือนและความหนาแน่นของครัวเรือนผู้บุกรุก สรุปได้ดังนี้

3.1 ลักษณะการกระจายเชิงพื้นที่ของการบุกรุก

3.1.1 การกระจายเชิงพื้นที่ของ “พื้นที่บุกรุก” ในจังหวัดกาญจนบุรี

จากข้อมูลการสำรวจการบุกรุกที่ดินราชพัสดุในจังหวัดกาญจนบุรีแยกตามเขตการปกครอง ที่พบการบุกรุกถึง 253,110 ไร่ นั้น ได้ส่งผลให้เกิดการสำรวจของสำนักงานธนารักษ์พื้นที่กาญจนบุรี เพื่อพิสูจน์สิทธิการครอบครองที่ดินของบุคคลในเขตที่ดินราชพัสดุ ในปี 2559 พบว่า มีพื้นที่บุกรุกในจังหวัดกาญจนบุรีที่ผ่านการพิสูจน์สิทธินับถึงปัจจุบัน จำนวน 47,619 ไร่ (พื้นที่ส่วนที่เหลือ อยู่ระหว่างสำรวจข้อมูลครัวเรือนผู้บุกรุกเพื่อดำเนินการพิสูจน์สิทธิ) ในจำนวนนี้พบการบุกรุกเฉพาะในพื้นที่ 5 อำเภอที่ส่วนใหญ่เป็นอำเภอที่มีลักษณะภูมิประเทศเป็นที่ราบลุ่มน้ำดินมีความอุดมสมบูรณ์ และมีการตั้งถิ่นฐานของประชากรอย่างหนาแน่น เพราะมีที่ตั้งอยู่ใกล้กับอำเภอเมืองกาญจนบุรี โดยอำเภอพนมทวนซึ่งเป็นอำเภอที่อยู่ทางตะวันออกของจังหวัดและมีพื้นที่ของกองทัพบกที่ไม่ได้ใช้ประโยชน์อยู่เป็นบริเวณกว้าง พบพื้นที่บุกรุกมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 52.4 ของพื้นที่บุกรุกทั้งจังหวัด รองลงมา พบในอำเภotáม่าง (ร้อยละ 17.1) อำเภอห้วยกระเจา (ร้อยละ 14.2) อำเภอบ่อพลอย (ร้อยละ 10.9) และอำเภอเมืองกาญจนบุรี (ร้อยละ 5.4) (ตารางที่ 3)

ตารางที่ 3 รูปแบบการกระจายเชิงพื้นที่ของพื้นที่บุกรุก: สัดส่วนของพื้นที่บุกรุกต่อพื้นที่ที่ดินราชพัสดุ

เขตการปกครอง	เนื้อที่อำเภอ (ไร่)	พื้นที่ราชพัสดุ (ไร่)	พื้นที่บุกรุก (ไร่)	สัดส่วนของพื้นที่บุกรุก (%)	
				ต่อพื้นที่ราช พัสดุในแต่ละ อำเภอ	ต่อพื้นที่บุกรุก ทั้งจังหวัด
อำเภอเมืองกาญจนบุรี	772,675	711,320	2,580	0.36	5.4
อำเภอพนมทวน	334,863	104,036	24,937	23.97	52.4
อำเภotáม่าง	381,856	60,039	8,151	13.58	17.1
อำเภอห้วยกระเจา	388,750	136,683	6,738	4.93	14.2
อำเภอบ่อพลอย	604,500	480,495	5,214	1.09	10.9
อำเภอไทรโยค	1,705,575	510,893	0	0	0

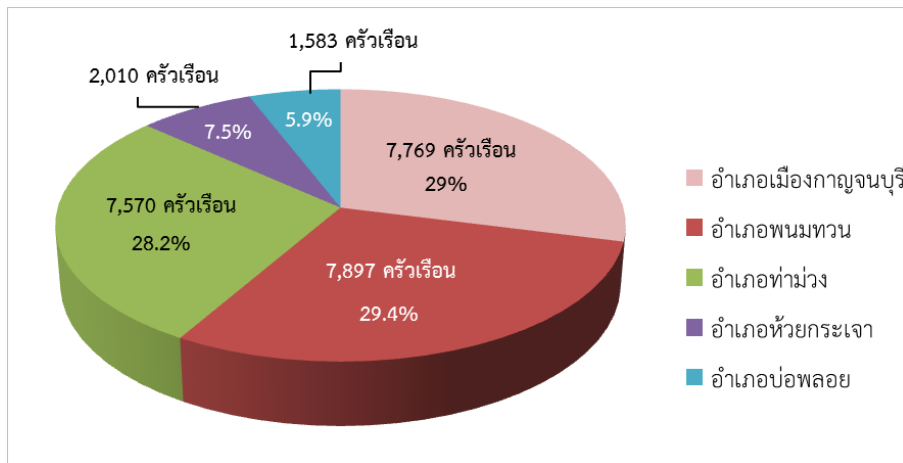
เขตการปกครอง	เนื้อที่อำเภอ (ไร่)	พื้นที่ราชพัสดุ (ไร่)	พื้นที่บุกรุก (ไร่)	สัดส่วนของพื้นที่บุกรุก (%)	
				ต่อพื้นที่ราช พัสดุในแต่ละ อำเภอ	ต่อพื้นที่บุกรุก ทั้งจังหวัด
อำเภอศรีสวัสดิ์	2,059,938	672,109	0	0	0
อำเภอด่านมะขามเตี้ย	213,000	0	0	0	0
อำเภอทองผาภูมิ	2,284,481	47,001	0	0	0
อำเภอสังขละบุรี	2,093,375	0	0	0	0
อำเภอเลาขวัญ	519,563	0	0	0	0
อำเภอด่านมะขามเตี้ย	504,438	272,782	0	0	0
อำเภอหนองปรือ	313,875	0	0	0	0
รวม/เฉลี่ย	12,176,888	2,995,357	47,619	0.16	100.00

ที่มา: สำนักงานธนารักษ์พื้นที่กาญจนบุรี (2559)

เมื่อเปรียบเทียบขนาดของพื้นที่บุกรุกกับพื้นที่ราชพัสดุของแต่ละอำเภอ พบว่าเป็นไปในทิศทางเดียวกับการเปรียบเทียบการกระจายของพื้นที่ราชพัสดุที่ถูกบุกรุกในแต่ละอำเภอ คือ อำเภอพนมทวน ยังคงเป็นอำเภอที่มีสัดส่วนพื้นที่บุกรุกต่อพื้นที่ที่ไม่ถูกบุกรุกในสัดส่วนที่สูงที่สุดคือ ร้อยละ 23.97 ของพื้นที่ราชพัสดุทั้งอำเภอ รองลงมาคือ อำเภอด่านมะขามเตี้ย (ร้อยละ 13.98) อำเภอห้วยกระเจา (ร้อยละ 4.93) อำเภอบ่อพลอย (ร้อยละ 1.09) โดยอำเภอเมืองกาญจนบุรี มีสัดส่วนต่ำที่สุดคือ ร้อยละ 0.36 (ภาพที่ 3)

3.1.2 การกระจายเชิงพื้นที่ของ “ครัวเรือนผู้บุกรุก”

จากการวิเคราะห์สถิติของการบุกรุกที่ผ่านการพิสูจน์สิทธิตามจำนวนครัวเรือนผู้บุกรุก แยกรายอำเภอ พบว่า ครัวเรือนผู้บุกรุกในจังหวัดกาญจนบุรี พบว่า มีผู้บุกรุกทั้งหมดในปี 2559 จำนวน 26,829 ครัวเรือน โดยเกือบร้อยละ 80 กระจายตัวอยู่ในพื้นที่ 3 อำเภอ คือ อำเภอพนมทวน อำเภอเมืองกาญจนบุรี และอำเภอด่านมะขามเตี้ย (ร้อยละ 29.4 29.0 และ 28.2 ของจำนวนครัวเรือนผู้บุกรุกทั้งจังหวัด ตามลำดับ) ส่วนอำเภอห้วยกระเจา และอำเภอบ่อพลอย พบครัวเรือนผู้บุกรุกเพียงร้อยละ 7.5 และ 5.9 ตามลำดับ (ภาพที่ 3)

ภาพที่ 3 การกระจายเชิงพื้นที่ของคร่าวเรือนผู้บุกรุกใน 5 อำเภอที่พบการบุกรุกที่ราชพัสดุ

3.2 ขนาดของแปลงที่ดินโดยเฉลี่ยต่อคร่าวเรือนและความหนาแน่นของคร่าวเรือนผู้บุกรุก

เมื่อนำข้อมูลสถิติของการบุกรุกในส่วนของจำนวนคร่าวเรือนผู้บุกรุกมาพิจารณา ร่วมกับขนาดของพื้นที่บุกรุกในพื้นที่ 5 อำเภอที่ถูกบุกรุก พบว่า ในภาพรวมมีคร่าวเรือนที่บุกรุกที่ราชพัสดุหนาแน่นถึง 352 คนต่อตารางกิโลเมตร โดยแต่ละคร่าวเรือนมีขนาดแปลงที่ดินที่บุกรุกโดยเฉลี่ย 1.77 ไร่ต่อคร่าวเรือน โดยอำเภอเมืองกาญจนบุรีมีความหนาแน่นของผู้บุกรุกสูงสุด คือ 1,882 คร่าวเรือนต่อพื้นที่บุกรุก 1 ตารางกิโลเมตร ส่งผลให้มีขนาดแปลงที่ดินที่บุกรุกโดยเฉลี่ยต่อคร่าวเรือนต่ำที่สุด คือ 0.33 ไร่ รองลงมาคือ อำเภอท่าม่วง มีความหนาแน่นของผู้บุกรุก 580 คร่าวเรือนต่อพื้นที่บุกรุก 1 ตารางกิโลเมตร และมีขนาดแปลงที่ดินที่บุกรุก โดยเฉลี่ย 1.08 ไร่ต่อคร่าวเรือน ในขณะที่อำเภอห้วยกระเจาซึ่งมีพื้นที่บุกรุกเพียง 6,738 ไร่ และมีผู้บุกรุก 2,010 คร่าวเรือน มีการบุกรุกต่ำที่สุด คือ เพียง 186 คร่าวเรือนต่อพื้นที่บุกรุก 1 ตารางกิโลเมตร จึงมีขนาดแปลงที่ดินที่บุกรุกโดยเฉลี่ยที่ใหญ่ที่สุดแต่ก็ยังมีขนาดเล็ก นั่นคือ 3.35 ไร่ต่อคร่าวเรือน (ตารางที่ 4)

สิริฉัตร ภูภักดี/ พันธุ์ทิพย์ จงโกรย/ รังสฤษฎี กาวีตะ

ตารางที่ 4 ขนาดของพื้นที่บุกรุกโดยเฉลี่ยต่อครัวเรือนและความหนาแน่นของผู้บุกรุกในอำเภอที่พบการบุกรุก

เขตการปกครอง	การบุกรุกที่ราชพัสดุ		ขนาดแปลงที่ดิน	จำนวนครัวเรือนต่อพื้นที่บุกรุก 1 ตร.กม.
	จำนวนครัวเรือน	พื้นที่ (ไร่)	โดยเฉลี่ยต่อครัวเรือน (ไร่)	
อำเภอเมืองกาญจนบุรี	7,769	2,580	0.33	1,882
อำเภอพนมทวน	7,897	24,937	3.16	198
อำเภอด่านมะขามเตี้ย	7,570	8,151	1.08	580
อำเภอห้วยกระเจา	2,010	6,738	3.35	186
อำเภอบ่อพลอย	1,583	5,214	3.29	190
รวม/เฉลี่ย	26,829	47,619	1.77	352

ที่มา: สำนักงานธนารักษ์พื้นที่กาญจนบุรี (2559)

โดยสรุปแล้ว การบุกรุกที่ดินราชพัสดุในจังหวัดกาญจนบุรีส่วนใหญ่เป็นการบุกรุกแบบแปลงขนาดเล็กมาก ซึ่งพบกระจุกตัวในพื้นที่ 5 อำเภอที่อยู่ใกล้กับอำเภอเมืองกาญจนบุรี ซึ่งมีสภาพภูมิประเทศเป็นที่ราบลุ่มแม่น้ำ ดินมีความอุดมสมบูรณ์ ส่วนใหญ่เป็นการบุกรุกของเกษตรกรที่เป็นรายย่อย ทั้งนี้ แม้ในรายละเอียดพบการบุกรุกที่ดินแปลงขนาดใหญ่ เนื้อที่เกินกว่า 90 ไร่ ในอำเภอบ่อพลอย และอำเภอเมืองกาญจนบุรี แต่มีจำนวนน้อยมาก จึงถือได้ว่าในภาพรวมเป็นการบุกรุกแปลงขนาดเล็กและเป็นรายย่อย โดยอำเภอพนมทวนซึ่งมีพื้นที่ของกองทัพบกที่ไม่ได้ใช้ประโยชน์เป็นบริเวณกว้าง เป็นอำเภอที่มีการบุกรุกมากที่สุด ทั้งในเชิง “พื้นที่บุกรุก” และ “จำนวนผู้บุกรุก” ส่วนอำเภอเมืองกาญจนบุรีที่มีความเป็นเมืองสูงสุด เป็นอำเภอที่มีความหนาแน่นของครัวเรือนผู้บุกรุกต่อไร่สูงที่สุด และมีขนาดแปลงที่ดินที่บุกรุกโดยเฉลี่ยต่อครัวเรือนเล็กที่สุด เนื่องจากมีจำนวนครัวเรือนผู้บุกรุกมาก ในขณะที่มีพื้นที่บุกรุกไม่มากนัก

4. สรุปแบบรูปการกระจายเชิงพื้นที่ของการบุกรุกที่ดินราชพัสดุ

จากการวิเคราะห์รูปแบบของการบุกรุกที่ราชพัสดุในระดับภาค ด้วยการพิจารณาลักษณะของหน่วยงานที่ครอบครองที่ราชพัสดุ ประกอบกับรูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ดินของพื้นที่บุกรุกในภาคต่างๆ และการวิเคราะห์รูปแบบการกระจายเชิงพื้นที่ของการบุกรุกในระดับจังหวัด สามารถสรุปแบบรูปการกระจายเชิงพื้นที่ของการบุกรุกที่ดินราชพัสดุในประเทศไทย ได้ดังนี้

- **รูปแบบของการบุกรุกที่ราชพัสดุในระดับภาค**

ผลการวิจัย บ่งชี้ว่า ในภาพรวม รูปแบบการบุกรุกที่ราชพัสดุในประเทศไทย มีทั้งหมด 2 รูปแบบหลัก คือ การบุกรุกที่มีการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการเกษตรเป็นตัวนำ และการบุกรุกที่มีการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการอยู่อาศัยเพียงอย่างเดียว โดยในแต่ละภาคมีรูปแบบการบุกรุก ดังนี้

1. ภาคตะวันตก เป็นภาคที่พบการบุกรุกมากที่สุด โดยเป็นการบุกรุกที่กระจุกตัวอยู่ในพื้นที่ 3 จังหวัด คือ กาญจนบุรี ราชบุรี และประจวบคีรีขันธ์ ซึ่งพื้นที่ส่วนใหญ่อยู่ในความครอบครองของกองทัพบก โดยเฉพาะในบริเวณที่เป็นที่โล่งว่างหรือพื้นที่ที่ไม่มีการใช้ประโยชน์ ลักษณะเป็นการบุกรุกของเกษตรกรรายย่อยที่มีขนาดแปลงที่ดินบุกรุกโดยเฉลี่ย 10-15 ไร่ต่อครัวเรือน เพื่อทำการเกษตรเป็นหลัก

2. ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคใต้ และภาคตะวันออก พบการบุกรุกกระจายอยู่ในทุกจังหวัดของแต่ละภาค ซึ่งพื้นที่ส่วนใหญ่อยู่ในความครอบครองของกองทัพบก และกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ เช่น กรมชลประทาน กรมวิชาการเกษตร กรมปศุสัตว์ ลักษณะเป็นการบุกรุกของเกษตรกรรายย่อยที่มีขนาดแปลงที่ดินบุกรุกโดยเฉลี่ย 6-10 ไร่ต่อครัวเรือน เพื่อทำการเกษตรเป็นหลัก

3. ภาคกลาง พบการบุกรุกกระจายอยู่ในทุกจังหวัดของแต่ละภาค ซึ่งพื้นที่ส่วนใหญ่อยู่ในความครอบครองของกองทัพบก และกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ เช่น กรมชลประทาน กรมวิชาการเกษตร ลักษณะเป็นการบุกรุกของเกษตรกรรายย่อยที่มีขนาดแปลงที่ดินบุกรุกโดยเฉลี่ย 14 ไร่ต่อครัวเรือน เพื่อทำการเกษตรเป็นหลัก

4. ภาคเหนือ พบการบุกรุกกระจายอยู่ในทุกจังหวัดของแต่ละภาค ซึ่งพื้นที่ส่วนใหญ่อยู่ในความครอบครองของกองทัพบก ลักษณะเป็นการบุกรุกของเกษตรกรรายย่อยที่มีขนาดแปลงที่ดินบุกรุก โดยเฉลี่ย 1 ไร่ต่อครัวเรือน เพื่อทำการเกษตรเป็นหลัก

5. กรุงเทพมหานครและปริมณฑล เป็นภาคที่พบการบุกรุกที่มีความหนาแน่นมากที่สุด พบการบุกรุกกระจุกอยู่ในพื้นที่ 3 จังหวัด คือ กรุงเทพมหานคร สมุทรปราการ และนนทบุรี ซึ่งพื้นที่ส่วนใหญ่อยู่ในความครอบครองของกรมชลประทาน และกองทัพบก โดยเฉพาะในบริเวณที่เป็นชุมชนริมคลอง ลักษณะเป็นการบุกรุกรายย่อยที่มีขนาดแปลงที่ดินบุกรุกโดยเฉลี่ย 1 ไร่ต่อครัวเรือน และพบว่ามีการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่ออยู่อาศัย

• ในระดับจังหวัด

พบว่า จังหวัดกาญจนบุรีมีการบุกรุกที่ดินราชพัสดุในลักษณะกระจุกตัว คือ พบเฉพาะในพื้นที่ 5 อำเภอในจังหวัดกาญจนบุรี ซึ่งเป็นอำเภอที่มีลักษณะภูมิประเทศเป็นที่ราบลุ่มน้ำ ดินมีความอุดมสมบูรณ์ เหมาะแก่การทำการเกษตรและตั้งถิ่นฐานอยู่อาศัย ได้แก่ อำเภอพนมทวน อำเภอเมืองกาญจนบุรี อำเภอน้ำมวง อำเภอห้วยกระเจา และอำเภอบ่อพลอย โดยอำเภอพนมทวน ซึ่งมีพื้นที่ที่ไม่ได้ใช้ประโยชน์ของกองทัพบกเป็นบริเวณกว้าง เป็นอำเภอที่มีสัดส่วนของการบุกรุกเกินกว่าครึ่งของพื้นที่ราชพัสดุที่ถูกบุกรุกทั้งจังหวัด ในขณะที่อำเภอเมืองกาญจนบุรี พบการบุกรุกที่ราชพัสดุเป็นแปลงขนาดเล็กมากและมีความหนาแน่นของผู้บุกรุกมากที่สุด เนื่องจากมีลักษณะเป็นที่ราบลุ่มมีความอุดมสมบูรณ์เป็นมีลักษณะความเป็นเมืองค่อนข้างสูง

จากผลการวิเคราะห์แบบรูปการกระจายเชิงพื้นที่ของการบุกรุกที่ดินราชพัสดุ ตามแนวคิดของ พันธุ์ทิพย์ จงโกรย (2556) แสดงให้เห็นถึงการกระจายตัวของการบุกรุกโดยเฉพาะในลักษณะของการบุกรุก เพื่อทำการเกษตร และการอยู่อาศัย ซึ่งส่วนใหญ่พบในพื้นที่ที่อยู่ในความครอบครองของกองทัพบก ที่มีการครอบครองใช้ประโยชน์พื้นที่ขนาดใหญ่ การควบคุมดูแลจึงไม่ทั่วถึง ทำให้ประชาชนที่ไม่มีที่ดินทำกินเข้าใช้ประโยชน์ที่ดินอย่างไม่ถูกต้อง

อภิปรายผลการวิจัย

1. ลักษณะของหน่วยงานที่ครอบครองที่ดินราชพัสดุที่มีการบุกรุก พบว่า หน่วยงานที่ครอบครองใช้ประโยชน์ที่ราชพัสดุที่พบการบุกรุกมากที่สุด คือ กองทัพบก ซึ่งเป็นหน่วยงานในสังกัดกระทรวงกลาโหม เนื่องจากเป็นหน่วยงานที่ครอบครองที่ดินราชพัสดุแปลงขนาดใหญ่ ซึ่งมีภารกิจในการดูแล ป้องกันประเทศ การใช้ที่ดินส่วนใหญ่ใช้เป็นสนามฝึกของทหาร ซึ่งต้องใช้พื้นที่มาก ในขณะเดียวกันการปกครองดูแลพื้นที่ขนาดใหญ่ บางพื้นที่อาจไม่ได้ใช้ประโยชน์หรือใช้ประโยชน์ไม่เต็มที่ จึงทำให้เกิดปัญหาการบุกรุกที่ดินราชพัสดุที่หลากหลาย

2. รูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ดินในที่ดินราชพัสดุที่มีการบุกรุก การบุกรุกที่ราชพัสดุในประเทศไทย 2 รูปแบบหลัก

2.1 การบุกรุกที่มีการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการเกษตรเป็นหลัก ประกอบไปด้วยรูปแบบเฉพาะ 4 ลักษณะ คือ การบุกรุกที่ในที่ดินแปลงขนาดเล็ก (ขนาดแปลงที่ดินโดยเฉลี่ย 10-15 ไร่ต่อครัวเรือน) มี 2 ลักษณะย่อย คือ มีการบุกรุกกระจายอยู่ทั่วทุกจังหวัดในภาค (พบในภาคกลางเท่านั้น) และมีการบุกรุกกระจุกตัวอยู่เฉพาะในบางจังหวัด (พบในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ) การบุกรุกในที่ดินแปลงขนาดเล็ก (2-10 ไร่ต่อครัวเรือน) ที่พบการบุกรุกกระจายอยู่ทั่วทุกจังหวัดในภาค (พบในภาคตะวันออก ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคใต้) และรูปแบบสุดท้าย การบุกรุกที่ใน

ที่ดินแปลงขนาดเล็กมาก (ต่ำกว่า 2 ไร่ต่อครัวเรือน) ที่พบการบุกรุกกระจายอยู่ทั่วทุกจังหวัดในภาค (พบเฉพาะในภาคเหนือเท่านั้น)

2.2 การบุกรุกที่มีการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการอยู่อาศัยเป็นหลัก พบในพื้นที่ กรุงเทพมหานครและปริมณฑลเพียงภาคเดียว โดยมีการบุกรุกกระจุกตัวอยู่เฉพาะในพื้นที่ 3 จังหวัด ที่มีระดับความเป็นเมืองสูงที่สุดของภาค และเป็นการบุกรุกในที่ดินแปลงขนาดเล็กมาก (ต่ำกว่า 2 ไร่ต่อครัวเรือน)

3. รูปแบบการกระจายเชิงพื้นที่ของพื้นที่ที่มีการบุกรุกในจังหวัดกาญจนบุรี พบว่า เป็นการบุกรุกที่ใช้ที่ดินในการทำการเกษตรเป็นหลัก พบการบุกรุกแบบกระจุกตัวเฉพาะในพื้นที่ 5 อำเภอ ได้แก่ อำเภอพนมทวน อำเภอเมืองกาญจนบุรี อำเภอบางม่าง อำเภอห้วยกระเจา และอำเภอบ่อพลอย โดยเป็นการบุกรุกในที่ดินแปลงขนาดเล็กมาก (เฉลี่ย 1.77 ไร่ต่อครัวเรือน) โดยอำเภอพนมทวนที่มีพื้นที่ของกองทัพบกที่ไม่ได้ใช้ประโยชน์เป็นบริเวณกว้าง พบการบุกรุกมากที่สุดทั้งในเชิงขนาดของพื้นที่บุกรุกและในเชิงจำนวนของผู้บุกรุก ในขณะที่อำเภอเมืองกาญจนบุรีที่มีความเป็นเมืองสูงที่สุด พบการบุกรุกที่มีความหนาแน่นมากที่สุด จึงมีขนาดแปลงที่ดินบุกรุกโดยเฉลี่ยต่อครัวเรือนเล็กที่สุด

จากที่กล่าวมา สามารถแสดงให้เห็นได้ว่า พื้นที่ราชพัสดุที่ถูกบุกรุกส่วนใหญ่ (มากกว่าร้อยละ 60) อยู่ในภาคตะวันตก ในเขตพื้นที่ของกองทัพบก เป็นภาคที่มีพื้นที่ราชพัสดุมีการบุกรุกมากที่สุด คือ กว่าร้อยละ 60 ของพื้นที่บุกรุกทั่วประเทศ ส่วนภาคอื่นๆ มีการบุกรุกไม่มากนัก คือ ไม่เกินร้อยละ 30 ของพื้นที่ราชพัสดุในแต่ละภาค โดยหน่วยงานที่ครอบครองที่ราชพัสดุที่มีการบุกรุกมากที่สุด คือ กองทัพบก สังกัดกระทรวงกลาโหม ซึ่งในปกติใช้ประโยชน์ที่ราชพัสดุเป็นพื้นที่ใช้ในราชการทหาร ซึ่งมีภารกิจในการดูแล ป้องกันประเทศ การใช้ที่ดินส่วนใหญ่ใช้เป็นสนามฝึกของทหาร แต่เนื่องจากเป็นหน่วยงานที่ครอบครองที่ดินราชพัสดุแปลงขนาดใหญ่และพื้นที่ตามแนวขอบส่วนใหญ่ไม่มีการวางหมุดแบ่งเขตที่ดินอย่างชัดเจน และขาดการประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับแนวเขตที่ดินของรัฐ ประกอบกับการปล่อยที่ดินให้รกร้างว่างเปล่า ไม่ได้ใช้ประโยชน์ หรือใช้ประโยชน์ไม่เต็มพื้นที่ จึงทำให้เกิดการบุกรุกที่ดินเป็นบริเวณกว้าง โดยไม่มีการกำหนดแนวทางหรือนโยบายในการป้องกันและแก้ไขปัญหาการบุกรุกที่ราชพัสดุที่ชัดเจน

สำหรับงานวิจัยนี้ได้นำแนวคิดการวิเคราะห์แบบรูปการกระจายเชิงพื้นที่ของการบุกรุกแต่ละรูปแบบ ในจังหวัดกาญจนบุรี ในแบบพื้นที่หรือพื้นผิว ของ Cadwallader (1996) และพันธิพิย จงโกรย (2556) ใช้ในการแสดงผลข้อมูลสถิติการบุกรุกในด้านขนาดพื้นที่ จำนวนครัวเรือนผู้บุกรุก และขนาดการถือครอง ลงบนแผนที่ด้วยเฉดสีเข้มอ่อน แสดงความมากน้อยของข้อมูลการบุกรุกที่ดินราชพัสดุในเชิงปริมาณ ซึ่งสามารถนำข้อมูลที่วิเคราะห์และแสดงผลได้มาเป็นปัจจัยในการ

สิริฉัตร ภูภักดี/ พันธุ์ทิพย์ จงโกรย/ รังสฤษฎี กาวีตะ

วิเคราะห์วิถีชีวิตของครัวเรือนผู้บุกรุกในรูปแบบต่างๆ เพื่อนำไปสู่การเสนอแนะแนวทางการบริหารจัดการทั้งในระดับปฏิบัติการ และระดับนโยบายได้ต่อไป

ข้อเสนอแนะการวิจัย

1. ข้อเสนอแนะต่อกรมธนารักษ์ ควรดำเนินการดังนี้

กรมธนารักษ์ควรดำเนินการสำรวจขอบเขตและจัดทำฐานข้อมูลการบุกรุกที่ดินราชพัสดุ ในลักษณะสถิติเชิงพื้นที่ที่เป็นปัจจุบัน ให้ครอบคลุมพื้นที่ทั่วประเทศ เพื่อนำไปใช้วางแผนการป้องกันและแก้ไขปัญหาการบุกรุก และการวิเคราะห์การบริหารจัดการที่ราชพัสดุ ทั้งในการใช้ประโยชน์ทางราชการ และการพัฒนาในเชิงเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ให้เหมาะสมกับศักยภาพและทำเลที่ตั้งของที่ราชพัสดุ ตามแผนการบริหารจัดการที่ราชพัสดุของกรมธนารักษ์และนโยบายรัฐบาล

2. ข้อเสนอแนะต่อหน่วยงานผู้ครอบครองใช้ประโยชน์ที่ดินราชพัสดุ ควรดำเนินการสำรวจขอบเขตส่วนและวางหมุดแบ่งเขตที่ดินอย่างชัดเจน พร้อมทั้งประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับแนวเขตที่ดินของรัฐให้ราษฎรทราบ ประกอบกับควรมีการวางแผนการใช้ประโยชน์ที่ดินให้เต็มพื้นที่ ให้เหมาะสมกับศักยภาพของที่ดิน โดยไม่ปล่อยให้ดินให้กร้างว่างเปล่า หรือใช้ประโยชน์ไม่เต็มพื้นที่ โดยแบ่งเป็นกรณีต่างๆ ดังนี้

2.1 กรณีพบการบุกรุกในพื้นที่ไม่ใช้ประโยชน์ ควรบริหารจัดการที่ดินโดยการจัดหาผลประโยชน์ในที่ดิน โดยการเช่าหรือการทำประโยชน์อย่างอื่นที่ไม่เป็นการเปลี่ยนกรรมสิทธิ์ในที่ดิน เพื่อให้เกิดการใช้ประโยชน์ในที่ดินอย่างเต็มศักยภาพ และเป็นการสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับทรัพย์สินของรัฐ เพื่อตอบสนองต่อการพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืน และเป็นไปตามนโยบายและแผนการบริหารจัดการที่ดินและทรัพยากรดินของประเทศ

2.2 กรณีการบุกรุกเป็นแปลงเล็กๆ ของคนยากจน ควรดำเนินการจัดที่ดินให้แก่ผู้ยากไร้ที่ไม่มีที่ดินทำกินในรูปสหกรณ์ชุมชนหรือรูปแบบอื่นที่เหมาะสม เพื่อรับรองสิทธิชุมชน โดยมีให้กรรมสิทธิ์ แต่อนุญาตให้เช่าทำประโยชน์ หรืออยู่อาศัยทำกินตามกฎหมาย

2.3 กรณีการบุกรุกแปลงขนาดใหญ่ที่มีน้อยแต่กินพื้นที่กว้าง ควรตรวจสอบสภาพข้อเท็จจริงว่าผู้บุกรุกแปลงขนาดใหญ่มีการถือครองทำประโยชน์เต็มพื้นที่หรือไม่ หากใช้ประโยชน์เต็มพื้นที่ให้ดำเนินการจัดให้เช่าตามอัตราตามขั้นบันได แต่หากผู้บุกรุกใช้ประโยชน์ที่ดินไม่เต็มพื้นที่ ควรเจรจาทำความเข้าใจกับผู้บุกรุกเพื่อขอคืนพื้นที่ในส่วนที่ไม่ได้ใช้ประโยชน์ เพื่อนำมาพัฒนา หรือจัดให้ราษฎรรายอื่นเช่าทำกินต่อไป

3. ข้อเสนอแนะต่อชุมชน โดยผู้นำชุมชนควรมีการสำรวจตรวจสอบและจัดทำบัญชีรายชื่อผู้ครอบครองและใช้ประโยชน์ที่ดินให้เป็นปัจจุบัน เพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหาการบุกรุกที่ดินราชพัสดุ

รายการอ้างอิง

- กองเทคโนโลยีการสำรวจและฐานข้อมูลที่ดินราชพัสดุ กรมธนารักษ์. (2559). *ข้อมูลการบุกรุกที่ดินราชพัสดุทั่วประเทศ และการแก้ไขปัญหา*. กรุงเทพฯ: กรมธนารักษ์.
- พระราชบัญญัติที่ดินราชพัสดุ พ.ศ. 2518. (2518, 5 มีนาคม). *ราชกิจจานุเบกษา*. เล่ม 92 ตอนที่ 54 ฉบับพิเศษ. หน้า 1 – 6.
- พันธ์ทิพย์ จงไกรย. (2556). *ภูมิศาสตร์การตั้งถิ่นฐาน*. ภาควิชาภูมิศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี. (2526). *มติคณะรัฐมนตรี เรื่อง จำนวนเนื้อที่ประเทศไทย*. กรุงเทพฯ: สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี.
- สำนักงานธนารักษ์พื้นที่กาญจนบุรี. 2559. *แผนงานการสำรวจจริงวัดจัดทำแผนที่รายละเอียดเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษกาญจนบุรี ประจำปีงบประมาณ 2559*. กาญจนบุรี: สำนักงานธนารักษ์พื้นที่กาญจนบุรี.
- ศูนย์เทคโนโลยีสารสนเทศ กรมธนารักษ์. (2559). *ระบบสารสนเทศเพื่อสนับสนุนการดำเนินงานด้านที่ราชพัสดุ*. วันที่ค้นข้อมูล 23 ตุลาคม 2560, จาก <http://landappold.treasury.go.th/TDLand>
- Cadwallader, M. (1996). *Urban Geography: An Analytical Approach*. New Jersey: Prentice Hall.